

نهادند

به روایت دایرة المعارفها^۱

۱

اشاره:

آنچه از نظرتان می‌گذرد توضیحی است از دائرة المعارف اسلام، درباره‌ی «نهادند» که هر چند به اقتضای این گونه منابع، مجمل و مختصر بیان شده، معتتم و خواندنی است. ضمن تشکر از همشهری گرامی آقای احمدظفری دبیر زبان انگلیسی که آن را ترجمه کرده‌اند، توجه خوانندگان را به نکات زیر جلب می‌نماید:

۱- از استادان و پژوهشگران صاحب‌نظر در تاریخ نهادند درخواست می‌شود با نقد و بررسی مطالب مندرج در این کتاب مرجع، نکات مجمل و مبهم آن را جهت خوانندگان فرهنگان تبیین و تشریح فرمایند. با توجه به این که این دائرة المعارف آخرین اطلاعات مربوطه را در اختیار ندارد (در سال ۱۹۹۵ میلادی به چاپ هشتم رسیده است) و طبعاً در بخش‌هایی (مانند تقسیمات کشوری) روزآمد نیست.

۲- تحقیق ویژه‌ای برای روشن شدن پیشینه‌ی «آتشکده» در نهادند لازم است. در این کتاب مرجع تنها اشاره‌ای به آن شده است. از معمرین و مطلعین همشهری نیز نقل

۱- برگرفته شده از دائرة المعارف اسلام چاپ جدید، جلد هشتم به زبان انگلیسی، سال ۱۹۹۵

ذیل «نهادند»

قول‌هایی شده است، حاکی از این که مسجد جامع نهاوند (مسجد امام حسن - ع - فعلی) قبلاً آتشکده بوده و هم‌زمان با شکست یزدگرد و استقرار مسلمانان در نهاوند (فتح‌الفتح) این آتشکده به مسجد جامع تبدیل شده است.

به نقل از آقای امان‌الله بوتراپی یک کتاب خطی نزد یکی از علما بوده که در آن به تبدیل شدن آتشکده‌ی نهاوند به مسجد جامع اشاره شده است.

۳ - تحقیقات گریشمن در کاوش تپه‌ی باستانی گیان ناکافی بوده و از این رو در تابستان ۱۳۸۲ از سوی سازمان میراث فرهنگی ایران کاوش مجدد آن آغاز شده است.

۴ - کشت زعفران در سال‌های اخیر در نهاوند گواه صادقی بر این خبر تاریخی در نهاوند است و امیدواریم توسعه یابد.

۵ - مقاومت و عکس‌العمل شجاعانه‌ی مردم نهاوند در تهاجم دشمنان، نکته‌ی قابل تأمل دیگری است که نیاز به تشریح و تحلیل تاریخی دارد.

این شهر در دامنه‌ی رشته‌کوه‌های زاگرس در قسمت غربی ایران، در بخشی از منطقه‌ی قدیمی ایران، معروف به «جبال»^۱، در عرض جغرافیایی ۳۴/۱۳ درجه‌ی شمالی و طول جغرافیایی ۴۸/۲۱ درجه‌ی شرقی و در ارتفاع ۱۷۸۶ متری (۵۸۶۰ پا) از سطح دریا واقع شده است. نهاوند در کنار رود گاماساب^۲ قرار دارد. این رود از جنوب شرق، (بین نهاوند و بروجرد) سرچشمه می‌گیرد و به طرف غرب و بیستون جاری می‌شود.

هم‌چنین نهاوند در مسیر جاده‌ی جنوبی کرمانشاه به طرف مرکز و اصفهان، واقع شده است. ضرورت احداث این جاده، بلندی‌ها و موانع کوه‌الوند در قسمت غربی

1- Djibal

2- Gamāsāb

همدان بوده است. اما اهمیت شهر نهاوند بیش تر به جنگ‌هایی مربوط می‌شود که ایران با همسایگان غربی خود داشته است.

کاوش‌های فرانسویان (گنتو)^۱ در سال ۱۹۳۱ نشان می‌دهد که منطقه‌ی نهاوند از زمان‌های ماقبل تاریخ زیستگاه مردم بوده است. به نظر می‌رسد قدمت سفال‌های نمونه‌ی (I-bis)، که در نهاوند کشف شده از نمونه‌های (I و II) منطقه‌ی شوش بیش تر بوده است. بطلمیوس در آثارش به نهاوند اشاره می‌کند^۲ و مطابق نظر ابن فقیه^۳ نهاوند قبل از طوفان بزرگ^۴ وجود داشته است.

به نظر می‌رسد منطقه‌ی نهاوند در دوره‌ی ساسانیان تحت تسلط و تیول خاندان قارن^۵ (کارن) بوده است (دینوری ص ۹۹). در آن جا یک آتشکده وجود داشته است. مطابق نظر ابن فقیه (ص ۲۵۹)، در نزدیکی نهاوند کوهی وجود دارد که برف روی آن به شکل دو تصویر گاو و ماهی در می‌آید. (شیهه طلسمی که گفته می‌شود در بیتلیس^۶ و ... و در ارمنستان و در قسمت غربی دریاچه‌ی سیوان^۷ آمده است. مشابه همین افسانه در نام رودخانه‌ی گاماساب منعکس شده است (گا، ماسی، آب Gā - masi - āb به معنی آب گاو و ماهی. گا همان گاو است و ماسی به گویش محلی به معنی ماهی است)

1 - Contenau

2- Ptolemy VI , 2 Niqavávða

3- Ibn Fakih , 258

4- Deluge (نوح)

5- Kārin

6- Bitlis

7- sewan

از محصولات مهمی که نویسندگان عرب برای نهاوند ذکر کرده‌اند، یکی چوب درخت بید است که برای ساختن چوگان^۱ به کار می‌رفته و دیگر نی‌های معطر است، که مثل حنوط^۲ یا کافور (برای استفاده در تابوت‌ها) به کار می‌رفته است. هم‌چنین گیل رُس سیاه که مثل موم برای مُهر کردن نامه‌ها کاربرد داشته است.

منطقه‌ی «رودرآور» از توابع نهاوند بوده^۳ و به سبب وفور کشت زعفران در این منطقه مشهور و نامی شده است.^۴ درباره‌ی مناطق کم و بیش وابسته به نهاوند حمدالله مستوفی در کتاب نزهت‌القلوب سه منطقه را در دوره‌ی مغول ذکر می‌کند: ملایر (دولت آباد قبلی)، اسفیدان (اسپیدان) و جَهوک.

در نزدیکی نهاوند نبرد مشهوری در گرفت که سرنوشت ایران را تغییر داد. در این جنگ، اعراب به فرماندهی نعمان بن مقرن کوفی سرداران ساسانی را شکست دادند. نام‌های مختلفی برای فرمانده لشکر ساسانیان در آن زمان ذکر شده است. ذوالحاجب ابن مردان شاه،^۵ فیروزان، زردوک یا زردوق،^۶ بهمن جادویا^۷ و فرمانده سواره نظام انوشک^۸. اردوگماه اعراب در «اسپیدان» مستقر بود و اردوگاه پارسیان در «وای خورد»^۹ (؟).

منابع موجود در مورد تاریخ دقیق این نبرد نظر یک‌سانی ندارند. سیف‌بن عمر (طبری ۱۹-۲۶۱۵) اواخر سال ۶۳۹ یا شروع سال ۶۴۰ هجری را ارائه می‌دهد. در

1- Swalidja (در عربی صولجان)

2- Hanūt

3- de Morgan, Mission, ii 136. Rudilawar (Rūdrawar)

4- al - Istakhr (Kasabat, aldharrira or al - Cirakiyya)

5-Dhu, 1- Hādhibayn Mardānshāh (al - Balādhuri, 303 n e. Marquart, Ēfānsāh)

6- Zarduk

7- Bahman jadoya

8- Anushak

9- Wāy khurd

حالی که ابن اسحاق^۱، ابومعشر^۲ و واقدی^۳، که نظراتش توسط کاتنی^۴ دنبال شد، نبرد را در سال ۶۴۲ می‌دانند. منطقه‌ی نهاوند (قبلاً ماه بحرادان «بحراذان» یا ماه دینار) در نهایت تحت تسلط اهالی بصره در آمد و «ماه بصره» نامیده شد.

نهاوند بار دیگر در جریان جنگ‌های بین صفویان و عثمان‌ها مطرح شده است. در سال ۹۹۸ هجری (۱۵۸۹ میلادی) در آغاز حکومت شاه‌عباس اول، وزیر وقت عثمانی‌ها به‌نام چقال زاده^۵ در نهاوند قلعه‌ای ساخت^۶. بعد از مرگ مراد چهارم، در نهاوند بین نظامیان شورشی به وجود آمد و عثمانی‌ها توسط ساکنان شیعه‌ی نهاوندی از شهر بیرون رانده شدند. در نتیجه در سال ۱۰۱۲ هجری (۱۶۰۳ میلادی) دوباره جنگی با ترک‌ها در گرفت و در بهار سال ۱۱۴۲ هجری (۱۷۳۰ میلادی) نادرشاه دوباره نهاوند را از ترک‌ها پس گرفت.

نهاوند در پارس جدید (ایران) مرکز شهرستانی به همین نام گردید که در سال ۱۹۶۰ میلادی، جمعیتی در حدود ۴۵۲ / ۲۶ نفر داشته است. بعداً این شهرستان با جمعیت حدود ۷۰۰۰۰ نفر جزء استان پنجم یعنی استان کرمانشاه منظور گردید.

پرتال جامع علوم انسانی

1- Ibn Ishak

2 – Abu ma'shar

3- Wakidi

4- Caetani (Annalidell Islam)

5- Čighāle - zāde

6- Almārā (372)